

Powstanie Machabeuszy (167 – 140 p.n.e.)

Święto Chanuki przypadające 25 dnia miesiąca Kiszew, jest obchodzone przez kolejne 8 dni. Związane jest z konkretnym wydarzeniem historycznym, jakie miało miejsce w 164 r. p.n.e.. Czyli oczyszczeniem Świątyni Jerozolimskiej.

W 332 r. p.n.e., obszar Judei, w wyniku podboju przez armię Aleksandra Wielkiego, znalazł się w kręgu wpływów kultury greckiej i związanym z nią stylem życia, zwanego hellenizmem. Żydzi szybko przekonali się, że hegemonia grecka wiąże się nie tylko z podatkami, ale i z narzuceniem ludom podbitym własnej kultury, idei i praw.

Po bitwie pod Gazą w 312 r. p.n.e. Judeę rządził ród Ptolemeuszy rezydujących w Egipcie.

Po kolejnej bitwie, pod Pannium, w 202 r. p.n.e. Judea przechodzi pod panowanie rezydujących w Syrii Seleucydów.

Na większości ziem podbitych przez Aleksandra Wielkiego proces hellenizacji przebiegał pomyślnie i bez przeszkód. Natomiast w Judei Grecy spotkali się ze społeczeństwem, które wyznawało ówczesznie jedyną na świecie religię monoteistyczną – Judaizm. Ponadto elity żydowskie w dużej większości były przywiązane do swojej tradycji i kultury.

W latach 175 – 164 (163) p.n.e., władzę nad tym obszarem, sprawował Antioch IV Epifanes, który stosując przemoc spróbował wykorzystać judaizm zastępując go wiarą w pogańskich bożków greckich. W 169 r. p.n.e. Antioch IV, wracając z Egiptu brutalnie zagarnął skarby Świątyni Jerozolimskiej, tytułem zaległych danin. Zabrał święte naczynia i wyposażenie, m.in. świecznik. Zerwał nawet złote liście z fasady świątynnej, oraz ograbił świątynię ze zgromadzonych tam skarbów. Wywołało to niepokoje, na które Antioch zareagował bezlitośnie – zajął Jerozolimę, wymordował mieszkańców i kazał zburzyć jej mury. Świątynię zamienił w przybytek fenickiego kultu boga Baal-Szamina (Grecy nazywali Zeusem Olimpijskim), któremu nakazał oddawanie czci. Na ołtarzu świątynnym, na jego rozkaz, składano świnie, aby ołtarz ten sprofanować. W tym okresie, na miejscu dawnego pałacu Dawida, zbudowano twierdzę zwaną Akra. Jako garnizon obsadzono w niej Seleucydów. Akra sama w sobie była też obraźliwym symbolem, była to kolonia zhellenizowanych pogan i żydowskich renegatów.

W Antioch 167 r. p.n.e., wydał dekret zakazujący Żydom obrzezania, żydowscy rodzice, którzy łamali ten zakaz, poddawani byli wraz z dziećmi, publicznym egzekucjom. Śmiercią karane było również posiadanie Tory. Zakazał obchodzenia tradycyjnych świąt, a ponadto nakazywał spożywanie nieczystego mięsa – np. wieprzowiny. Właśnie wtedy - po raz pierwszy w historii - antyjudaistyczna propaganda Greków oskarżyła Żydów o mord rytualny. Duża część Żydów odeszła od Judaizmu i zaczęła stosować praktyki bałwochwalcze. W całym kraju wznoszono pogańskie ołtarze. Jednak cała ta sytuacja, jaka zaistniała, spowodowała spory opór wśród pozostałej części ludności, co doprowadziło do buntu. Na czele rebelii stanął kapłan Matatiasz i jego pięciu synów: Jan, który nosił przydomek Gaddi, Szymon zwany Tassi, Juda zwanego Machabeuszem, Elezar zwanego Auaranem i Jonatan zwanego Apfusem. Od przydomka Judy nazwanych Machabeuszami.

Wszystko zaczęło się w mieście Modin, do którego przybył urzędnik królewski, aby wymusić przestrzeganie dekretu. Zwrócił się on do Matatiasza, aby przewodniczył w złożeniu ofiary pogańskiemu bogu, ten stanowczo odmówił. Gdy inny Żyd wyraził zgodę, Matatiasz zabił jego i urzędnika królewskiego. Uczynił to obok ołtarza. Po czym wezwał wszystkich bogobojnych Żydów, aby poszli z nim. Większą gromadą zbiegli oni w góry gdzie się ukryli. Tam też dołączali do nich inni Żydzi, między innymi była wśród nich spora grupa chasydów. Chasydzi, pomimo że pokładali ufność Bogu, a nie w ludzkich wysiłkach, uznali, że nadszedł czas walki. Machabeusze rozpoczęli wojnę podjazdową z Seleucydami i ich zwolennikami, nękając ich, nierzadko zabijając, niszczyli też ołtarze i miejsca pogańskiego kultu. Dokonywali obrzezań wszystkich napotkanych dzieci. W tym czasie Seleucydzi w szabat dokonali mordu na chasydach. Machabeusze szybko postanowili, że jeśli nie będą walczyć w szabat zginą, postanowili walczyć w szabat, ale wyłącznie w przypadku samoobrony. Antioch wysłał przeciwko powstańcom Apoloniusza z wojskiem, dochodzi do bitwy, w której Apoloniusz ginie. Juda wziął sobie miecz Apoloniusza i walczył nim przez całe swoje życie. Według niektórych źródeł bitwa ta miała miejsce pod Wadi Haramia, gdzie około 600 Żydów pokonało 2000 seleucydzkich żołnierzy.

W 166 r. p.n.e. umiera Matatiasz, przywództwo po nim obejmuje Juda Machabeusz, który szybko przekształcił lokalny bunt w pełnej skali powstanie, z czasem nazwane „Wojną Machabejską”. W latach 166 – 165r. p.n.e. Juda wygrywa kolejne bitwy, pierwszą pod Beth-Horon (lub Bet-Choron, dziś miejsce to nazywa się Bet-Ut-el-Foka), gdzie około 1000 Żydów rozgramia liczącą 4000 zbrojnych Seleucydów. Wojska helleńskich władców straciły 800 zabitych.

W bitwie tej zginął też dowodzący nimi Seron. Antioch zajęty wyprawą na Partów wysłał do walki z Żydami Lizajasza z dowódcami Ptolemeuszem, Nikanorem i Gorigiaszem. Rozbijają oni obóz pod Emmaus. Juda pomimo przytłaczającej przewagi wroga, wyczekał moment, kiedy to armia nieprzyjaciela rozdzieliła się i jej część wyruszyła na jego poszukiwanie. W dogodnym dla siebie momencie uderzył na obóz Seleucydów, którzy w tej bitwie stracili około 3000 zabitych. W 164 r. p.n.e. Lizajasz powraca do Palestyny na czele jeszcze większych sił. Podążając marszem okrężnym przez Idumeę chciał zaatakować Judeę od południa. Machabeusze zastąpili mu drogę pod Bet-Zur (Bet-Sur) gdzie 10000 Żydów pobiło 60000 piechoty i 5000 konnicy seleudzkiej. Seleucydzi stracili 5000 zabitych. Po tej bitwie Syryjczycy nie byli w stanie przystąpić od razu powtórnie do walki. Dało to Judzie swobodę działania, którą wykorzystał i wkroczył tryumfalnie do Jerozolimy. Zamknął garnizon seleudzki w twierdzy i przystąpił do oczyszczenia zbezczeszczonej Świątyni. Według Talmudu, po oczyszczeniu Świątyni kapłani stwierdzili, że zapas oleju do siedmioramiennego świecznika świątynnego wystarczy tylko na jeden dzień. Jednak, w cudowny sposób, olej ten palił się aż przez osiem dni, a więc wystarczająco długo, aby w tym czasie przygotowano nowy zapas. Przez te osiem dni Żydzi obchodzili poświęcenie ołtarza, a przy tym pełni radości składali całopalenia, ofiary pojednania i uwielbienia. Fasadę świątyni ozdobili złotymi wieńcami i małymi tarczami, odbudowali bramy i pomieszczenia dla kapłanów i pozakładali do nich drzwi, między ludem panowała bardzo wielka radość z tego powodu, że skończyła się hańba, którą sprowadzili poganie. Usunięto wszelkie urządzenia służące do kultu Zeusa Olimpijskiego. Zburzono splugawiony ołtarz, a kamienie z niego złożono na jednym miejscu „na tak długo, aż ukaże się prorok i nimi rozporządzi”. Juda zaś, jego bracia i całe zgromadzenie Izraela postanowili, że uroczystość poświęcenia ołtarza będą z weselem i radością obchodzili z roku na rok przez osiem dni, począwszy od dnia dwudziestego piątego miesiąca Kislew. Wyświecenie Świątyni nastąpiło dokładnie w trzy lata, co do miesiąca od chwili jej zbezczeszczenia.

Zajęcie Jerozolimy nie rozwiązało problemów Machabeuszy. W 162 r. p.n.e. doszło do bitwy pod Bet-Zacharią, gdzie seleudzkie wojska pod wodzą Lizajasza, pokonały Żydów pod wodzą Judy, poczym nastąpiło oblężenie Jerozolimy. W tym samym roku Żydzi stoczyli kolejną bitwę, z wojskami Nikanora, pod Chafarsalamą, tym razem szalę zwycięstwa przechylając na swoją korzyść.

W 161 r. p.n.e. rzymski senat zawarł z Machabeuszami formalny traktat o przyjaźni. Był to dokument korzystny dla obu stron, ponieważ Żydzi osłabili monarchię Seleucydów, co było na rękę Rzymowi, natomiast dla niewielkiego państwa poparcie polityczne Cesarstwa Rzymskiego było znaczącą sprawą. Traktat ten de facto pozwolił na istnienie państwa żydowskiego. W tym samym roku Seleucydzi zostali po raz kolejny pokonani w bitwie pod Adassą, gdzie ginie ich wódz Nikanor.

W 160 r. p.n.e. w bitwie pod Elasą, ginie Juda. Po nim dowództwo nad powstaniem objął jego brat Jonatan, którego w 142 r. p.n.e. zastąpił Szymon. W tym roku Judei, przez Demetriusza II Nikatora, została ostatecznie przyznana niezależność. Ostatecznie, w 141 – 140 r. p.n.e., na mapie świata pojawiło się suwerenne państwo żydowskie, rządzone przez królów – arcykapłanów z dynastii hasmonejskiej, zapoczątkowanej przez Szymona Machabeusza. Było to państwo, które nie tolerowało innej wiary poza Judaizmem, innowiercy byli nawracani pod przymusem albo siłą wypędzani. Działania te doprowadziły do powstania zjawiska zwanego dziś antysemityzmem.

W 137 r. p.n.e., Cesarstwo Rzymskie ratyfikowało traktat o przyjaźni. Został on zerwany dopiero około 63 r. p.n.e., kiedy to rzymski wódz Pompejusz oblegał i zdobył Jerozolimę. Była to konsekwencja rzymskiej polityki zapoczątkowanej w połowie I wieku p.n.e., w myśl, której Rzym zaczął zaprowadzać swoje porządki w rejonie basenu Morza Śródziemnego.

„Cichy”

Literatura:

1. „Polski Słownik Judaistyczny” praca zbiorowa, Pruszyński i S-ka; Warszawa 2003
2. „Powstanie w Judei 66-74 n.e.” Mateusz Byra; inforteditions; Zabrze 2011
3. „Historia Izraela” John Bright, PAX Warszawa 1994
4. „Biblia Tysiąclecia”, Pallotinum wyd. III, Poznań – Warszawa 1980
5. „Chanuka” - <http://www.the614thcs.com/index.php?id=26,68,0,0,1,0>
6. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Chanuka>
7. http://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_Machabeusz%C3%B3w